

МЕША СЕЛИМОВИЋ И СКЕНДЕР КУЛЕНОВИЋ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ И КЊИЖЕВНОСТИ

ЗБОРНИК РАДОВА

РЕДАКЦИОНИ ОДБОР

Академик Слободан Реметић
Проф. др Бранко Летић
Проф. др Миланка Бабић
Проф. др Ранко Поповић

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

Проф. др Ранко Поповић

АКАДЕМИЈА
наука и уметности
Републике Српске

Универзитет у Бањој Луци
Филолошки факултет
Бања Лука

Универзитет у Источном
Сарајеву, Филозофски
факултет Пале

Бања Лука – Источно Сарајево, 2011.

Бранко Тошовић

Универзитет „Карл-Франц“ у Грацу

Институт за славистику

ИВО АНДРИЋ И МЕША СЕЛИМОВИЋ

(подударности, сличности и разлике)

Апстракт: У овоме шекспи доводе се у везу два велика умјетника ријечи – Иво Андрић и Меша Селимовић. У анализи се указује на сложеност и вишеслојност њихове интеракције, која се испољава на два глобална плана: шекспијалном и ваншекспијалном. У шекспијалној најпознатијој налази се други план.

Кључне ријечи: Иво Андрић, Меша Селимовић, однос, идентитета, симилема, диферема.

0. Иво Андрића и Мешу Селимовића можемо упоређивати на више планова и сваки од њих даје неку своју перспективу. Оно што је подударно назваћемо идентемом, што је слично симилемом, а што је различито диферемом. Ове корелационе јединице долазе на два глобална плана – вантекстуалном и текстуалном. Први подразумијева сучељавање двају писаца изван њихових текстова и разматрање питања као што је, рецимо, однос Андрића и Селимовића према критици и политици, однос критике и политике према њима, не/релевантност националне припадности двају писаца, њихови друштвено-политички, идеолошки и религиозни погледи, догађаји који су пресудно утицали на стваралаштво итд. Други тражи и нуди одговоре на питање какве су текстуалне подударности, сличности и разлике у погледу жанра, тематике, фабуле, умјетничког поступка, језика и стила. У анализу прве равни, колико нам је познато, није се шире улазило: постоји само један рад који се експлицитно бави инtrateкстуалним упоређивањем Андрића и Селимовића (Петровић 1986: 388). Аутор је прије тридесетак година истакао да о тој релацији још није написано ништа темељитије, а та тврдња, према нашим подацима, важи и данас.

У довођењу у везу појединих личности треба бити опрезан да се не би отишло у погрешан правац – исхитрено тражење подударности (по сваку цијену). Андрић, рецимо, наводи овакав примјер: „Ето, један 'мој критичар' стао је да пише о извесним заједничким цртама између мене и Пастернака. А све због тога што ја имам песму која носи наслов Марбуршка строфа, а и Пастернак има своју песму о Марбургу. Да се крити-

чар мало боље обавестио, он би дознао да се моја песма односи на Марибор, где сам био у казамату, а Пастернакова на немачки Магдебург!" (Јандрић 1982: 403).

1. Вантекстуална интеракција Андрић – Селимовић подразумева три основна питања: животне корелације двају писаца, однос Андрића према Селимовићу, однос Селимовића према Андрићу.

Када је у питању прва перспектива (животне идентеме, симилене и диференце), не се дотичемо са извјесном нелагодношћу јер је Андрић био изричит у ставу да не треба проучавати његов живот, поготово приватну и интимну сферу, већ његово дјело. То би, дакле, требало да се односи и на поређење са Мешом Селимовићем.¹ Стога ћемо навести само неколико података који могу бити илустративни и, можда, корисни за корелационо сагледавање двију личности Андрић је живио 11 година дуже од Селимовића (Андрић од 1892. до 1975, укупно 83 године, Селимовић од 1910. до 1982, 72) и био старији 18 година. Њихова мјеста рођења су географски доста близу (Травник и Тузла). Код Андрића је спорно када је рођен – 9. или 10. октобра 1892, код Селимовића нема сумње да је то 26. април 1910. Оба су се појавила на свијет у држави која ће пропасти (Аустроугарској, 1892, 1910), а умрли у творевини која ће се исто тако срушити (СФРЈ, 1975, 1982), с тим што је Андрић био оријентисан на разбијање прве, а оба су тежила очувању друге. Кад је Селимовић напунио годину дана, Иво Андрић је објавио први књижевни текст – пјесму Блага и добра мјесечина (у Босанској вили). Андрић похађа и завршава гимназију у Сарајеву (1912), а Селимовић у Тузли (1929). За њихово стваралаштво било је судбоносно заточеништво, с тим што је Андрић отишао на робију (у Марибор) у 22. години живота (1914), а Меша Селимовић у 31. (1942. у Тузли). Оба су ушла у затворски простор на почетку ратних катаклизми – Андрић када је букнуо Први свјетски рат (у Сплиту, од-

1 О троуглу: писац – читалац – критика Андрић је једном рекао: „Ма молим вас, читаоцима се толико и не чудим, али неки критичари се сатраше постављајући једно те исто питање: да ли се Мајаковски убио због Љиле Брик, или због Веронике Полонски? Уместо да узму стихове овог песника, анализирају их за читалачку публику и присиле је да прихвати поезију, дакле уметност, они знају да више 'пали' оно друго и тако директно падају под утицај лошег читалачког укуса... А шта ја, опет, знам, можда би писце требало снабдети саветом: *Чувајте се свакојаких жена*. Или како је једном у шали казао Бранко Ћопић: *Женама би требало забранили да уђу у нашу биографију, нарочито онима због којих се намеравамо убити!*" (Јандрић 1982: 59). На другом мјесту он каже: „Не волим да се о мени говори и пише; свет би требало да се занима за моје књиге и ни за шта друго. Па и у односу на дело, једва да смо кадгод у праву. Читалац суди, критичар расуђује, време, опет, вреба као троглава аждаја, а нама нико да понуди улазницу. Ето каква је, на жалост, пишчева судбина" (Јандрић 1982: 35). Напомена: ради унифицирања и лакшег разумевања неки су цитати дјелимично модификовани у том смислу што су поједине изјаве и ријечи издвојене курзивом, а наслови текстова, публикација и сл. спационираним словима.

носно Марибору 1914–1915), а Селимовић када се увелико распламсао Други свјетски рат (ухапшен је од стране усташа због сарадње са народноослободилачким покретом). Тамнички живот Ива Андрића трајао је девет мјесеци, а Меше Селимовића четири. За Андрића затворска тема биће једна од основних, поред Босне, фрањеваца и жене, па се у његовом стваралаштву као посебан издваја затворски циклус. Мотив заточеништва дошао је посебно до изражаја у *Ex Pontu*, *Немирима* и *Проклетој авлији*.² За Селимовића тамновање ће такође бити важан стваралачки изазов. У Сјећањима он истиче: „Најјачи утисци из рата везани су ми за затвор, и њих се најчешће сјећам“. Андрић је студирао у више мјеста (Загребу, Бечу, Кракову, Грацу), а Селимовић само у Београду (почео Правни факултет, а завршио Филозофски). Први је окончао докторске студије на славистици у Грацу (1924), а други групу Српски језик и југословенске књижевност у Београду (1930). Андрић се, можда понајвише због слабашијег здравља, није бавио спортом, док је Селимовић играо фудбал у БУСК-у (Београдском универзитетском спортском клубу). Андрићева музичка надареност нигдје се не спомиње међу биографским подацима, док се за Селимовића зна да је као студент свирао на гитари и хармоници. Андрић неке публицистичке текстове из аустроугарског периода (1911–1922) и грачког раздобља (1923–1924) потписује псеудонимом *Рес, Р, Ан., Ив. Ан. и П. П.*,³ а Селимовић од 1945. хипокористиком *Меша* (умјесто *Мехмед*). Најизразитија животна диферема је свакако професионална дјелатност. Андрић се бавио оним што уопште не налазимо у Селимовићевој биографији и обрнуто. Пуну 21 годину, од 1920. па до 1941, нобеловац се, са мањим прекидима, налази на различитим дипломатским дужностима у више земаља (Италији, Аустрији, Румунији, Француској, Шпанији, Њемачкој), почев од функције вице-конзула (рецимо у Грацу 1923. и 1924) па до амбасадора у Њемачкој пред сам Други свјетски рат. Селимовић никада није био у дипломатији. Та значајна разлика утицала је и на познавање страних језика, у чему је Андрић био у великој предности, али језичку ерудицију, као и неке друге ствари, које би други радо стављали у први план, Андрић није по-

2 „Тамновање у мариборској казниони помогло ми је да обележим основни круг и осенчим средишњу линију за ову приповест“ (Јандрић 1982: 47). Став неких критичара о томе како не би било Проклете авлије да није било мариборског казамата Андрићу личи на преувеличавање и искључивост: „Тамновање ми је помогло у знатној мери да упознам свет иза решетака, осуђенике, хапсамиције и подмуклу правду. Да ли би било Проклете авлије да није било оне неме и безосећајне ћелије у Марибору? То ја не знам, и писац је најмање поуздан извор на којем је могуће веравати такве ствари“ (Јандрић 1982: 47).

3 У анализи 44 публицистичка текста објављена до 1924. године добијамо следећу структуру потписа: *Иво Андрић* – 20 пута, *Р.* – 12, *Рес* – 9, *Ан.* – 1, *Ив. Ан.* – 1, *П. П.* – 1.

себно истицао.⁴ Оба писца, повезују, међутим, празна мјеста у радној дјелатности, али са битном разликом: Андрић се пуне четири ратне године (1941–1945) потпуно повлачи из сваке активности (формално је био пензионисан), а Селимовића други повлаче такође четири године: био је 1950. изабран за доцента Филозофског факултета у Сарајеву, али 1953. остаје без посла, јер је на реизбору дата предност другом кандидату (Бошку Новаковићу). Од 1953. па до 1957 (када је постао хонорарни драматург у Народном позоришту) Селимовић се бори да скромним приходима из разних послита прехрани четворочлану породицу. Селимовић се бавио оним што је било далеко од Андрића – радио је као средњошколски професор Грађанске школе у Тузли (1935) и Гимназије у Тузли (1936), био је главни и одговорни уредник часописа Живот, уредник издавачког предузећа Веселин Маслеша у Сарајеву, главни и одговорни уредник издавачке куће Свјетлост у Сарајеву.

На приватном плану основна разлика је у томе што се Андрић врло касно оженио (Милицом Бабић 1958, када је имао 66 година), што није имао дјеце, док је Селимовић имао два брака (први је склопио 1943. са Десом Ђорђић, сестром познатог филолога Петра Ђорђића, и развео се 1946, а други са Драгославом – Дарком Божић 1947). Имао је три кћерке: једну из првог брака – Слободанку (1945), те двије из другог – Машу (1948) и Јасенку (1949). За оба је, међутим, карактеристична изузетна приврженост само једној жени – Андрића Милици Бабић, а Селимовића Драгослави Божић, због које ће имати проблема са КПЈ 1947 (јер је била кћерка Живорада Божића, дивизијског генерала бивше југословенске војске). Оба су била чланови КПЈ, с тим што је Селимовић ступио у њене редове у 33. години (1943), а Андрић у 63. (1955). Два су писца имала трауматске догађаје у породици. Андрић је изгубио оца када је напунио двије године, а мајку у 33. години (1925). Након смрти поочима Ивана Матковића и тетке (помајке) Ане Матковшчек (1927) Андрић је остао без иједног члана ближе и даље породице. Што се тиче Селимовића, поред губитка оца 1936. и мајке 1958, највећа трагедија дошла је 1944. када је стријељан старији брат Шефкија, официр Команде војног округа због узимања из магацина дијелова намјештаја. Ту рану на срцу Селимовић је пронио кроз читав живот и уткао је у стваралаштво. Током Другог свјетског рата Андрић се свјесно и потпуно изолује од спољашњег свијета, а Меша Селимовић тамнује (1941) и ратује по босанским бојиштима (1943. одлази на Мајевицу у партизане). Оба су

4 Андрић је тврдио да књижевни стваралац треба да познаје стране језике („у ери данашњих смерова и развоја модерног света писцу је потребно да учи стране језике“), али их је сматрао и сметњом за писца: „[...] готово је опасно научити макар и један страни језик, јер и тај један нагриза наш матерњи, продире у њ и штети му“ (Андрић 1982: 185).

била изабрана у Српску академију наука и уметности. Андрић је много раније постао њен дописни члан – у 34. години (1926), а Селимовић у 58. (1968); први је редовни члан од 1946, а други од 1974. Андрић се доводи у везу са масонима, док нам то није познато за Селимовића. Оба писца значајан дио живота везују за Сарајево. Андрић у њему борави од 1892. до 1894. и од 1903. до 1912 (отприлике 12 година). Селимовић прелази 1947. из Београда у Сарајево и ту остаје до пензионисања 1972, када се поново враћа у Београд, гдје и умире. Андрић први пут борави у Београду од почетка октобра 1919. до почетка марта 1920. (дакле пет мјесеци). Из Граца Андрић се враћа у Београд 1924. и остаје до 1926, када прелази у Марсељ. Он је такође у Београду од 1933. до 1939, када постаје амбасадор у Берлину. У Београд се враћа 1941. и у њему живи до 1975. Андрић отприлике 44 године борави у Београду, а Селимовић 12 (од 1945. до 1947 и од 1972. до 1982). Највеће књижевно признање које је добио Иво Андрић била је Нобелова награда (1961). Што се Меше Селимовића тиче, издавају се, прије свега, Његошева награда (1969), НИН-ова и Горанова награда (1967).

2. Суштинска вантекстуална диферема долази на плану књижевне критике. Андрић је само у почетном периоду стваралаштва, аустроугарском и грачком (1911–1924), објавио приличан број приказа умјетничких текстова, осврта на књижевне догађаје и поједине ствараоце, те кратке информације о томе. Рецимо, у времену од 1911. до 1922. написао је 30 таквих прилога, од којих су неки врло кратки (двје–три реченице). Што је вријеме пролазило он је све мање испољавао заинтересованост за такав вид књижевног дјеловања. Меша Селимовић, међутим, до краја живота остаје врло активан, плодан и утицајан књижевни критичар.

Друга битна разлика је однос према књижевној критици и критичарима. Док је Андрић имао изразито негативан став, Селимовић је, због сасвим друге оријентације (књижевном критиком се интензивно, дуго и успјешно бавио) имао афирмативну позицију. И то је једна од највећих извантекстуалних диферема између њих. Та неподударност се види, рецимо, и из њиховог разговора у Сарајеву 15. октобра 1971 (у Селимовићевом стану):

Онда бануше на предмет гдје се још више стадоше разилазити. Погађате: говорило се о критичарима. Сарајевски писац који се и сам бави есејистиком и који је једно вријеме радио као професор на катедри за књижевност, указује на значај умјетничке критике у свеукупном просуђивању.

– Критичари нису достојни пажње! – био је Андрић искључив, искључивији него што се то дало претпоставити.

– Њима се не може баш тако лако оспорити удио у развоју литературе! – бранио их је аутор „Дервиша и смрти“, устајући помало на тај начин и у одбрану самог себе.

– Не верујем да је једно поколење довољно да за сва времена оцени ову или ону књигу. Година кад ће се угасити наше дело још се и не назире! – обзнањивала се Андрићева упорност (Јандрић 1982: 110).

Постоји низ оштрих и искључивих Андрићевих изјава о књижевним критичарима, неуобичајених за овог књижевног ствараоца. Он, рецимо, констатује да је „равнодушан према критици“ и да је добро што је такав јер не вјерује да она баш много помаже и користи писцима (Јандрић 1982: 403). Нобеловац је тврдио да је најбоље не држати до оног што критичари пишу. Андрић им је замјерао што без мјере свим и свачим пуне часописе и што се размећу страним ријечима и тиме писање претварају у неукус. „То је *језички разврат* како је Горки казао у једном писму. Они нам непрестано деле лекције: пишите овако, те пишите онако! Кад већ знају боље од нас, нека седну па сами штогод напишу. Казаћу вам шта је Чехов рекао о критици и критичарима: *Критичари личе на обаде који смећају коњима да ору...*“ (Јандрић 1982: 85). Андрић додаје да двадесет и пет година чита критике на своје приповијетке и да се не сјећа ниједног корисног упутства и ниједног доброг савјета. Он је једном у шали рекао чак и ово: „Одбијте оно што о мени пишу моји критичари, што остане – то сам ја“ (Јандрић 1982: 443). За Андрића је критика личила на *лањски сније*⁵ па се, према сопственом признању, током припреме текстова уопште није обзирао на критичаре,⁶ иако се осјећао нелагодно при помисли на њих: „Шта можемо [...] На критичарима је да суде, нама припада труд. Кад год сам седао за сто, пре сам помишљао на казну него на спас!“ (Јандрић 1982: 134).

У Андрићевом негативном ставу према књижевној критици, односно критичарима необично је то што таква позиција не долази због тога што је он лично био сувише нападан или се непотребно налазио на удару критике (то и сам констатује: „ја ионако нисам био неки оспоравани писац“, Јандрић 1982: 70). Андрићу је сметало нешто друго: „[...] кад видим како се неки критичар уздуж и попреко расписао о овом или оном писцу или његовом делу, мени он тада у неку руку личи на човека чији посао не би требало баш много благосиљати; и ја можда нисам у праву кад мислим да он живи од туђе муке“ (Јандрић 1982: 70). Због тога је

5 „Књижевно дело, какво је такво је, бар је коначно, и такво ће остати, а критика је као лањски снег, сад се бави овим, сад оним, често ни сама не зна шта хоће ни куда сме-ра“ (Јандрић 1982: 70).

6 На питање помишља ли док пише да треба олакшати посао читаоцу Андрић овако одговара: „Верујте, ја баш о томе много не мислим! Док сам заокупљен неким текстом, ни сам нисам свестан шта ће из тога испасти... не пада ми ни на крај памети да при том помишљам још и на то како ће реаговати читаоци и критика. Мене моје бриге море, и ако се о нечем старам, старам се о томе како да се извучем из муке, како да докрајчим текст, а читаоцима и критичарима – како буде“ (Јандрић 1982: 76).

изјављивао да до критике не држи много и да је равнодушан према њој.⁷ Андрић је сматрао да је значајна критика, али само она која ће доћи педесет година послје пишчеве смрти. „Књига коју подупире будућност – успела је!“ (Андрић 1982: 70). Као примјер наводи случај Стендала, према коме је критика била врло неправедна.⁸ Андрић пак сматра да се нешто слично дешава и у његово вријеме: „Тако је и данас. Ко зна, можда ће већ после педесет година потонути наше дело, баш онако како је васкрсло Стендалово. Има, опет, писаца који су осетљиви на критичаре и критику и који одбољују сваки неповољан напис и сваку сумњиву реч изречену о њиховом делу“ (Андрић 1982: 134). С тим у вези Андрићу је била веома драга духовита мисао Тина Ујевића: *Похвалну кришнику смайшрам – кришником, а ђокудну – рекламом*. Андрићу је посебно сметала једностраност у оцјењивању књижевног дјела па је као примјер наводио своју приповијетку Злостављање.⁹ Андрић је указивао на површност критике у тумачењу свога дјела и при томе се позивао на Ф. М. Достојевског.¹⁰ Понекад је истицао да критичаре уопште не разумије, посебно оне који се разбацују страним ријечима.¹¹ Он је сматрао да критичари немају истанчан слух за таленат књижевника и да је таленат

7 „Ја, што би казао Гете, до критике о своме делу не држим баш много. То је, додуше, само моја лична ствар. Нарочито не треба озбиљно узимати к срцу прве приказе о делу“ (Андрић 1982: 134).

8 „Јер, шта ми данас знамо о критичарима који су порицали сваку вредност једном Стендалу? Знамо само да их је било много и да су се залетели у својој оцени. Заправо, они и нису могли другачије да пишу, јер је Стендал ишао далеко испред њих. Дакле, остали су у књижевној критици Француске само они ретки Стендалови савременици који се могу на прсте набројати и који су најављивали великог писца. И то оног истог Стендала чијој су сахрани присуствовала само четири човека. Ето какво све проклетство може задесити једног писца“ (Андрић 1982: 70).

9 „Имам осећај – вели Андрић – да су критичари једнострани у оцени ове приповетке. Безмало сви истичу како сам ја ту бранио жену и заузимао се за њен положај. Није реч о томе. Жена је у овој приповеци нормална особа, а присиљена је да напусти свирепог мужа који је за свет око ње сасвим 'нормалан' и 'виђен' човек. Јер, тај свет каже: *Оставила онаквог мужа*. Нешто слично обрадио сам и у приповеци Суседи. У њој барон у разговорима са старом госпођицом разлаже своје 'генијалне' планове за решење многих проблема човечанства, али њега не схватају људи који воде управу, па изуми узалуд пропадају. Само, за разлику од Злостављања, у Суседима се жена бар мало одупире барону [...]“ (Андрић 1982: 126).

10 Андрић истиче да је, можда, Достојевски имао право пишући: „Али критика, дневна књижевна критика, чак и кад ме је хвалила, што се ретко догађало, говорила је о мени до те мере површно да ми се чинило да уопште није запазила оно што се зачело у моме срцу и излило из моје душе“ (Андрић 1982: 71).

11 „Ја не могу да разумем неке књижевне, ликовне и музичке критичаре; они као да за време писања држе пред собом речнике страних речи, као да им је и прва и последња намера: употреби што више страних израза! Ваљда мисле да ће тако испасти ученији; и често им то успева, јер у противном не би у толикој мери запостављали свој језик. Управо због тога се догађа да их наш неук свет држи на већој цени ако су застрти с више страних речи. А то је само манир и ништа више. Мени такви људи личе на сео-

најтеже зло које писца може задесити. За њега, таленат је једно, а рад и дјело нешто сасвим друго. „Не заборавите да је Толстој казао да је таленат љубав... Ако критичари за неког писца кажу да је даровит – а критичари немају богзна како истанчан слух за такве ствари – и ако тај јадник не уме паметно да поднесе таленат, него већ после првог успеха пусти браду, метне лулу у уста и стане да се хаси по кафанама, онда од њега, зацело, неће ништа испасти... Тешко ономе за кога кажу да је даровит... Таленат ствара, али и сатире писца...” (Јандрић 1982: 112). Андрић је чак понекад изјављивао да су књижевници штетни, али да ипак писци не могу без њих (критичара и књижара) као што ни риба не може без воде.¹²

Андрић није могао да прихвати чињеницу да се умјетник дуго мучи да нешто створи и постигне, а критичари, па и читаоци, то у једном маху олако и површно узму и оцијене: „Ми се као ђаволи мучимо над сваким ретком, а онда дођу читаоци и критичари и прелазе преко тога као преко мртве земље. Истинабог, још је горе ако вас пијан куди, а глуп хвали! Чувајте се увек тога“ (Јандрић 1982: 39). Писац је имао свој посебан став и у вези са начином, стилем изражавања: „У строге књижевне ствари спада и оно што зовемо стилем; али о томе човек не би требало превише да разбија главу. Важно је потрудити се да прича испадне што боље, а критичари су ту да је крсте и сврстају у неки стил или правац. Толстој је, на пример, тврдио да је и прављење котлета уметност“ (Јандрић 1982: 70). Андрић није био против тога да се писац послужи позајмљеном, односно туђом метафором, описом, дијалогом, па чак и техником писања. „Не треба замерити књижевнику на томе, јер нема тог писца у чијој реченици неће строг критичар открити утицај других писаца. Још једном ћу вам рећи: није то никаква срамота! Грех је бити слаб писац! Ово је нарочито важно за младе писце који тек ступају на свети пут писања“. Само умешност да се угледате на доброг писца – паметан човек треба да се служи паметним људима – може вам помоћи да што пре изиђете на тај пут“ (Јандрић 1982: 131).

Андрић се не слаже са критичарама ни када је у питању познати дански филозоф Серен Кјеркегор, кога је Андрић веома цијенио, посебно у младости и почетној фази стваралаштва. По сопственом признању Кјеркегор је у мариборском затвору био за њега прави мелем, „нека врста духовне утехе“.¹³ Међутим, писац није могао да се сло-

ске удаваче којима родитељи, ради глупог престижа, ваде здраве зубе да би им ставили позлату“ (Јандрић 1982: 185).

- 12 „Ми писци, и ви књижари, ми смо сапатници на истом послу. Можда је још само хуманији рад оних који издају ране, продају лекове и хлеб. Ја мислим да књижи много штете приказивачи и критичари који пишу у дневним новинама; они имају одвећ тешку руку, а књига као ни жена не трпи тешку руку“ (Јандрић 1982: 160).
- 13 „Кјеркегор је одговарао мојој младој души. То је сасвим извесно, као што се мора признати да је он извршио одређен утицај на моју рану поезију. Ваља имати на уму

жи с мишљењем неких критичара према којима се у младости формирао под утицајем Серена Кјеркегора. „То не би могло да се прихвати. Признаћу вам: народна свест и епика имали су далеко снажнији утицај на ме. Али, Кјеркегору дугујем расуђивање о стрепњи, страху и премоћи зла“ (Јандрић 1982: 439). Андрић истиче да је неке пјесме писао под извјесним његовим утицајем, али не и прозу. Он признаје да не би могао оповрћи тврдњу да поједина мјеста у *Ех ронту* и *Немирима*, у којима се говори о стрепњи и страху душе, нису настала под одређеним утицајем Кјеркегора. „Али, ја сам осетио меру и време кад се треба ослободити тог утицаја. Он ме научио да су срећа и вредност у малом. Кад овај филозоф каже да човек никад не греши апстрактно и уопштено, онда на том месту вреди напрегнути пажњу. Или оно лепо место о кајању које не може укинути грех, већ се само може ражалостити над њим. Кад се под старост враћам Кјеркегору, кога сам сад кадар да оспоравам због његовог прибежишта у религији, учини ми се за тренутак као да сам се вратио у доба младости“ (Јандрић 1982: 439).

Једини критичар кога је Андрић посебно цијенио и истицао била је његова супруга Милица Бабић и то због тога што је била „паметна и у свему добра“, што „није била жена којој језик гнездо гради“. Тај став је био, између осталог, заснован на пишчеву мишљењу да је Милица Бабић имала истанчан осјећај за умјетност те је стога постала и остала његов „први књижевни критичар“: „[...] пре штампања, увек бих јој давао своје текстове на читање; стидљиво ми је износила примедбе које су, обично, биле једноставне, али веома корисне и многе сам прихватио... Сећам се, нисам је послушао кад је предложила да ублажим онај опис набијања на колац у роману *На Дрини ћуприја*, али ни она није много инсистирала на томе [...] Она је много читала, бавила се и сама уметношћу и у томе доста постигла“ (Јандрић 1982: 427). Писац није волио питање које се често постављало и представљало шаблон још из школских клупа када би учитељ или наставник упитао *ђаке Шта је у овом или оном дјелу писац*,

да је Кјеркегор тада био у моди и веома омиљен код младих интелектуалаца. Тај је писац сав некако опседнут светом у себи и душа је његова присутна безмало у сваком ретку. Можда нико пре и нико после њега није тако измирио противречја религије, филозофије и поезије, као Кјеркегор... Па ја мислим да је његов Дневник заводника остао ненадмашан све до дана данашњег [...] Узмите, на пример, у руке његово дело *Или – или...* па то је књига где је год отворите. А и стил је његов боље од утједа. Он је сав као школа и код њега се имамо чему учити. Боже мој, откад се ја сећам његове реченице: *Мршва слова често остављају много јачи утисак од живе речи*. Волим с времена на време да поменем ту његову мисао. Осим што је тачна, она указује и на значај писања и књижевности уопште. Он је, ако се не варам, тврдио да средина има велик утицај на писце, да се она дубоко урезује у душу ствараочеву и никад се не заборавља. Мени се – закључује Андрић – у његовој реченици, осим стила и мисли, допада још и онај дубоки мир, вероватно преузет из религије [...]“ (Јандрић 1982: 440).

*хтио да каже?*¹⁴ Андрић је сматрао непотребним и погрешним питање ко је већи – Крлежа или Андрић?¹⁵ Постоји још нешто што на први поглед изгледа необично – став да критичар не треба да се бави самом једним писцем.¹⁶ Има још једна интересантна ствар: Андрић није толико зазирао од критичара колико од лектора и коректора.¹⁷

Један од разлога за негативан Андрићев однос према критици био могао бити у неодговорности критичара према књижевним ствараоцима, њиховом превише маштовитим тумачењима и закључивањима, сувише олаком лијеplењу етикета и у ономе што бисмо назвали критиком на вересију (валоризовањем без доказивања по принципу „вјеруј ако хоћеш“). Насупрот томе, Андрић је „дрхтао“ над сваком ријечју, вагао ју је, мјерио јој носивост, ваљаност и тежину. Стога је сматрао да и крити-

14 „А кад се критичар запита: *Шта је у овом или оном делу писац хтио да каже?* (а то је фраза због које ми се у школи каткад књижевност знала да смучи за цео век) – мени дође да никад више не седнем за радни сто, или још горе: да повратим вечеру. Закleo бих се да не постоји глупље питање на свету. Само људи који немају смисла за књижевност, а критичари су безмало сви такви, могу јавно постављати оваква и слична питања. Откуд, молим вас, критичар може доспети у нашу свест па, ко прстом у неку ствар, погодити шта смо то ми хтели да кажемо, кад ни ми сами то не знамо, нити смо, мање-више, свесни тога. Тајне својих дела писци односе у гроб. То је можда најискреније рекао Достојевски поводом Пушкина: *Пушкин је умро у њуном процивању својих снаја и несумњиво је однео са собом некакву велику тајну. И, ево, ми сада, без њега, шу тајну одјонешамо.* – Једном ме је [...] неки критичар јавно, пред публиком, стао да пита управо то: *Шта сте у овој йричи хтели да кажете?*! Било ми је дошло да му одговорим: *Нисам хтио ништа да кажем. Молим вас, рециите што ви, очистио ви то боље знате од мене.* Ипак сам се на крају суздржао... У биологији сам некад учио да алге и лишајеви живе на рачун других биљака, такав је у литератури, отприлике, случај и с књижевним критичарима“ (Јандрић 1982: 403–404).

15 „Неукусно је, а мени то и смета, што се читаоци, па и књижевни критичари таборе и препиру око тога ко је већи писац: Крлежа или Андрић? Нисмо ми два фудбалска тима с подељеним навијачима. Уверен сам да нашој књижевности може само да шкоди такво навијачко расположење. И то, на жалост, још није све. Малограђани су пронашли двојицу *литерашора*, да употребим омиљени израз Достојевског, па се прегоне и ударају у свакојаке глупости. По нашем мишљењу ту се најмање говори о књижевним стварима ... у питању су, да још једном кажем: пуки прохтеви малограђанске интелигенције“ (Јандрић 1982: 324).

16 „Не верујем да је добро кад се неки критичар држи једног писца ко пијан плота. Изгледа да је сваком писцу суђено да за казну добије по једног таквог критичара који се распише о његовим делима уздуж и попреко. Он не може да завири у било који књижевни часопис, а да тамо не наиђе на текст о себи. Критичарева је ствар да пише о коме хоће и колико хоће, али што је много, много је...“ (Јандрић 1982: 443).

17 „Али, искрено ћу вам признати: не бојим се ја толико критичара колико лектора. Једном ми се догодило да сам у свом тексту написао реч *покучити* – мајка испраћа сина и док он одлази, она пристаје за њим са жељом да му *покучи комад пшће*. Међутим, нека другарица, лектор, исправила је ту реч, рекавши да сам ја погрешно и да се више тако не говори. Мој текст није довољно добар да би још могао поднети и вашу сарадњу, рекао сам јој. Знате, ја већ пишући стрепим од лектора и коректора“ (Јандрић 1982: 134).

чари треба да исто тако стрепе над сваком својом ријечју и да су свјесни велике одговорности у вредновању мучног умјетничког стварања.

3. Андрића и Селимовића су посебно занимале двије наше личности – Вук и Његош. Андрић је објавио пет текстова о Вуку Караџићу (О Вуку као писцу, Вук, реформатор, Вуков пример, Вук и иностранство, Оптимизам Вука Караџића, в. Ђоковић 1987), а Меша Селимовић велику студију на 166 страна За и против Вука (Селимовић 1975б). Глобално се може рећи да је Андрић више афирмативно писао о српском реформатору језика, а Селимовић више критички. Овај однос захтијева ширу анализу, за шта у овом тексту не располажемо довољним простором па ћемо се томе питању вратити у посебном раду.

4. Што се тиче њиховог односа према П. П. Његошу, Иво Андрић је изузетно цијенио Његоша и називао га „највећим нашим песником“. Стога није необично да је о њему објавио девет текстова. Први пут је писао о овоме пјеснику 1925. и то о његовом боравку у Италији. У међуратном периоду (1935) Андрић је објавио најшири, најпознатији и најзначајнији есеј – Његош као трагични јунак косовске мисли. Непосредно после рата (1947) појављују се два текста – Његошева човечност и Вечна присутност Његошева. Највише прилога долази из 1951. године: Љуба Ненадовић о Његошу у Италији, Његошев однос према култури, Нешто о Његошу као писцу, Светлост Његошевог дела. Посљедњи есеј изашао је 1963. године – Над Његошевом преписком. Андрић је имао веома високо мишљење о Његошу: „Ја мислим да ће се сваки наш писац и критичар сложити у једном: Његошу је тешко наћи равна у нашој, па и у европској књижевности. Такав мисаоно слојевит, беспрекоран израз, па уз то још и млад песник, ретко се рађа. Готово да ниједан његов стих не би смео да се застиди Шекспира. У годинама тек напуњене младости певати тако узвишено о човеку и човечности могли су пре њега, чини ми се, још само Хомер, Шекспир и Гете. Његов стих може мирне душе да стане у сам врх европског Парнаса. Ја сам – нарочито у младости – доста читао Његоша и не бих се смео заклети да он и Вук нису на ме извршили јак утицај“ (Јандрић 1982: 326).¹⁸

Меша Селимовић, колико нам је познато, није објавио неки посебан рад о Његошу (иако је то наговјештавао), али га је често спомињао и на њега се радо позивао, посебно када се радило о смислу живота, добру и злу. Рецимо, он каже: „Шта је човјек не зна ни Његош. Али зна друго: да човјек мора бити човјек. Његош чојство поставља као захтјев. Тешко је то бити, али још теже не бити“ (Селимовић 1975а: 288). На питање колико је жива Његошева мисао и шта је то што Његоша чини Његошем одговорио је овако: „Постављање тзв. егзистенцијалних питања о животу, смрти, о сврси човјековог битисања, о етичким категоријама добра и

18 Више о односу Андрића према Његошу в. Тошовић 2010б.

зла, о чојству и нечовјештву. И данас нас задивљује снага и актуелност Његошева и виталност његове филозофије повезана са животним искуством и судбином народа. Његова филозофија није апстрактна ни спекулативна, већ дубоко доживљена“ (Селимовић 1975а: 293). Писац истиче да га је Достојевски „отровао“ још у петнаестој години, да за њега остаје највећи свјетски писац свих времена, да је од њега учио психологију,¹⁹ а од Његоша језик (Селимовић 1975а: 290). Када је у једном интервјуу упитан да ли ће писати о Његошу, одговорио је: „Писао сам о Његошу и његовом дјелу. Тачније, покушавао сам. Немоћан сам, незадовољан, стидим се. То што сам написао блиједа је сјен у односу на оно што ја о њему мислим. Па ипак, писаћу о његовом језику. Не о Његошевом, већ о његошевском језику написаћу студију. Морам“ (Селимовић 1975а: 293). Селимовић је посебно цијенио Његошев језик: „Код Његоша ћемо се срести с обогаћеним, измењеним, стилизованим, на виши мисаони ниво дигнутим народним језиком, оспособљеним за медитацију, за садржајан симбол, за универзални смисао. Од свега је можда највредније да је основа Његошева језика и мисли у стварном животу“ (Селимовић 1975а: 348). Селимовић је изражавао жељу да пође Венцловићевим и Његошевим путем, да „избјегне кобну вуковску конкретност, а да не оде у мртву апстрактност“, што га је стајало великог труда, однијело му много непроданих ноћи, даровало многим разочарањима. „Резултат тих дугих тражења види се у Дервишу. Нисам задовољан, наравно, и тражим и даље“ (Селимовић 1975а: 349).

5. На језичком плану интересантан је однос двају писаца према екавском и ијекавском изговору. Код Андрића је много сложенија ситуација. У аустроугарском периоду Андрић је употребљавао час једно, час друго писмо. Селимовић је писао углавном ијекавицом. Од већих текстова познато нам је да је посљедњи и недовршени роман *Круг* почео на ијекавици, а завршио на екавици и да је есеј о Вуку Караџићу објавио у екавици. Однос екавице и ијекавице у Андрићевим текстовима из аустроугарског периода (1911–1922) изгледа овако: а) књижевни текстови 34 : 44 (приповијетке 1 : 4, лирика 33 : 38, пјесме у прози 0 : 2), б) публицистика 30 : 12, ц) приватна преписка 17 : 146. Дакле у овоме раздобљу Андрић је сачинио 81 текст на екавици и 202 на ијекавици. Ако не рачунамо преписку, екавицом су написана 64 текста, а ијекавицом 56. Однос екавице и ијекавице у грачкој фази је следећи: а) књижевни текстови 5 : 6 (приповијетке 3 : 6, лирика 2 : 0), б) публицистика 6 : 1, приватна преписка 15 : 10. Без преписке доминира екавица (11 : 7). Ако саставимо податке за ова два периода (грачки и аустроугарски), односно за вријеме од 1911. до 1924, добићемо овакве саодносе: а) књижевни текстови 39 :

19 У позитивном односу према Достојевском Андрић и Селимовић се готово подударују, на шта указују и конкретна истраживања (Калезић 1985, Кустурица 2006).

48 (приповијетке 4 : 10, лирика 35 : 38), б) публицистика 36 : 13, приватна преписка 32 : 156. Без преписке однос је 75 : 61 у корист екавице. У периоду од 1925. ијекавица ће све више нестајати и на крају готово потпуно постати Андрићев периферни начин изражавања.

6. О односу Ива Андрића према Меша Селимовићу немамо много података. Знамо, рецимо, да се Андрић искрено радовао успјеху који је постигао Дервиш и смрт (Поповић 1992: 282). Селимовић је, међутим, више пута писао о Андрићу и његовом ствалаштву. У тексту *Између Истока и Запада* Селимовић изражава дивљење према Иву Андрићу и нелагодност због „тежине и лакоће“ таквог задатка: „Говорити о великом писцу веома је тешко и веома лако; тешко јер значајно дјело, готову ако је већ ушло у ризницу националне културе, као Андрићево, захтијева крајње пажљиву ријеч, иако ће она увијек бити ризична, будући да је такво дјело врло сложено, мада изгледа једноставно; а ипак је ово говорење лако, јер велико дјело остаје и увијек свједочи само о себи својом непромјенљивом суштином, а свака ријеч о њему пролази или остаје, већ према томе колико је мудра и праведна, па ни тада није важна она већ дјело“ (Селимовић 1975: 210). За Селимовића Андрићево дјело представља мјеру ствари у области духа и висок домен који није лако достићи (Селимовић 1975а: 212). Селимовић истиче да су пишчеве ријечи „дивна свједочанства духовне и моралне историје нашег живота, наше чежње за свијетом без зла, нашег тражења *п р а в о г* пута“ те закључује да је Андрићево дјело *хаир и љейоша* (Селимовић 1975а: 223).

Селимовић је један од првих критичара који нуди периодизацију Андрићевог стваралаштва. По његовом мишљењу прву фазу чини младобосанска занесеност и кјеркегоровски утицај у тражењу апсолутног и склада (Селимовић 1979а: 4). Други период је послеријатни (од 1918), у коме се Андрић потпуно мијења: умјесто болне чежње за апсолутним у њему се јавља трагична мисао да је зло веома моћно и у човјеку и око њега; Андрић је притиснут мучном идејом о свеприсутности зла, која највише долази до изражаја у Мустафи Маџару (Селимовић 1979: 5). Треће раздобље је вријеме Другог свјетског рата и непосредно после њега (Селимовић 1979а: 5). У њему писац још увијек није коначно ријешио питање превласти зла, али се углавном одликује бодром и активистичком оријентацијом (Селимовић 1979а: 6). Четврту фазу Селимовић веже за Проклету авлију (Селимовић 1979а: 9).

Селимовић сматра да је Мост на Жепи једна од најљепших приповиједака цјелокупне свјетске литературе (Селимовић 1977а: 203). Он посебно указује на сложеност Андрићевих ликова: „Већина Андрићевих личности живи не само у 'чулној грозници', већ су 'судбински кажњеници', жртве нечисте крви, само теже него код Боре Станковића. Они своју мучну коб носе свијетом као проклетство и казну“ (Селимовић

1977a: 203). Затим додаје: „Андрић своје јунаке пресреће на улици, у хану, на јавним мјестима, гдје показују своју ћуд, ријетко кад питому и обичну. Породични живот и ентеријер не постоје код Андрића, каже Исидора Секулић, јер су они 'на старом исламском Истоку били махом недокучиви. Ако је неко улазио у њих, имао је очи и уши да остави у предсобљу, заједно са кондурама'. Лијепо речено, али прилично неубедљиво. Андрић једноставно није хтио да слика породични живот и интимне тренутке. Породица то је какав-такав ред, смиреност, нормалност, а Андрић хоће да види (или, ако хоћете: не може да не види) неред људске душе, њену извртнутост, оптерећеност. Шта ће у том паклу породица, ако није већ биолошки и морално посрнула, пошла низбрдо?“ (Селимовић 1977a: 204–205). Селимовић, међутим, додаје да Андрић није хладни, непристрасни сликар онога што види и да се његова слика свијета најбоље види по слици људи. По Селимовићевом мишљењу Андрићеве ликови су предимензионирани, намјерно деформисани да би били упечатљивији (критичар сматра деформацију нормалним умјетничким поступком). Андрићев објективни, реалистички начин писања са мирним, спорим, чак педантним навођењем многих детаља представља за Селимовића заметање трагова, постепено стварање увјерљиве, обичне свакодневне атмосфере, „да бисмо лакше прихватили његов изненадни скок, залет у необично, неочекивани продор и мистериј необичне људске душе“. А затим слиједи шири коментар: „И тек тада (а то је прави Андрић), у том усову усијаних података о лику снажних, поражавајућих, шокантних, у том тјеснацу у који нас је писац изненадно сатјерао, доживљавамо сусрет с једном готово демонијачном снагом умјетничке сугестије: као кобац, Андрић је одједном престао да мирно кружи око неке мете што ју је његово око фиксирало, и фуриозном брзином се сручио на циљ. За чудо, тај страшни ритам, наглих осветљења, ознака, боја, тај картеч оштрих и незаборављивих обиљежја, пред којима читалац застаје без даха, фасциниран, завршава се мирно, као да је све било случајно: гром је ударио из ведре неба, уздрмао вас, и опет је хоризонт миран и ведар. Али ви не заборављате тутњаву грома“ (Селимовић 1977a: 205–206). Иако су Андрићеве личности више идеје о ликовима него слика људи који су постојали, Селимовић сматра да је његова слика живота прије идеја о животу него животна фактографија. „Да ли је Андрић до своје идеје о мучном, суровом и тешко објашњивом животу дошао сасвим рано, па се окренуо историји, да побјегне од савременог бесмисла, а у историји нашао исти хаос и бесмисао, тешко је рећи. Претпостављам да је, вјероватно, увидио, како се суштина живота не мијења лако, можда и никако, да вјекови могу да донесу промјене али не и побољшање, и да идеја о животу не зависи од времена у којем га посматрамо: зло је његова вјечна суштина. Зато је свеједно о којем вре-

мену пишемо, важно је да пишемо о животу, увијек истом" (Селимовић 1977а: 206). Селимовић дотиче и питање Андрићевог односа према Босни и мржњи у њој: „[...] будући да је посебно заинтересован за Босну, јер је воли, јер му је тешко ради свега што јест, јер би волио да је више љубави међу људима, он баш у својој Босни инсистира на феномену мржње" (Селимовић 1977а: 208–209).

Колико је цијенио Андрића показује и изјава да Дервиша не би написао „да није било Курана, Библије, Лао Цеа, Есхила, Шекспира, Достојевског, Томаса Вулфа, Андрића и толико других писаца и текстова" (Селимовић 1977а: 345). Селимовић је отворено истицао да појави Дервиша „захваљује доста Андрићу", јер је у писању овог дјела полазио од претпоставке и од општих основа које је Андрић инаугурисао, мада се у даљем развоју његов и Андрићев пут разилазе: „Не треба рећи ја нисам ни желио да идем Андрићевим путем, јер то би била копија, пресликавање, узалудан посао. Ја сам имао своје животно искуство и свој сензибилитет, и јасно је да Дервиш има своју боју која није преузета ни од кога; да је друкчије не би вриједило много говорити о мом роману" (Селимовић 1977а: 358).

На једном мјесту налазимо и Селимовићево мишљење о односу Андрић – Селимовић: „У критикама се често говори о сличности Андрића и Селимовића прије свега због амбијента, времена у којем се радња дешава, због извјесне сличности философије и погледа на свијет, згуснутог искуства; и то је тачно. Једина је разлика у томе што је Андрићев захват далеко шири и дубљи. Он је, заиста, велики свјетски писац. Он је својим дјелом успио да каже много истина о нашој средини, али увијек о људима уопште, о њиховим нагонима, судбини, дакле, о егзистенцијалним људским проблемима, на тако виртуозан начин и тако дубоко да с правом спада у ред највећих свјетских писаца" (Селимовић 1977а: 357–358).

ЛИТЕРАТУРА

- Ђоковић 1987: Ђоковић, Милан. Вуку Андрић. – Београд: Задужбина Иве Андрића. – 182 с.
- Јандрић 1982²: Јандрић Љубо. Са Ивом Андрићем. – Сарајево: Веселин Маслеша. – 461 с.
- Калезић 1985: Калезић, Василије. Иво Андрић у нашим споровима. – Београд: Партизанска књига. – С. 349–357.
- Кустурица 2006: Кустурица, Назиф. Меша Селимовић и Фидел Достојевски у свјетлу теорије полифонијског романа Михаила Бахтина. – Сарајево: Графинг. – 117 с.

Лагумџија 1973: Лагумџија, Раза (ур.). Критичари о Мешу Селимовићу. – Сарајево: Свјетлост. – 358.

Лагумџија 1986: Лагумџија, Раза (ур.). Дјело Меше Селимовића у књижевној критици. – Сарајево: Ослобођење. – 482 с.

Палавестра 2010: Палавестра, Предраг (ур.) Споменица Меше Селимовића: Поводом стогодишњице рођења (1910–2010). – Београд: Српска академија наука и уметности, Одељење језика и књижевности. – Књ. 22. – 400 с.

Петровић 1986: Петровић, Миодраг. Андрић и Селимовић. – У: *Дјело Меше Селимовића у књижевној критици*. Приредила Разија Лагумџија. – Сарајево: Ослобођење. – С. 388–411.

Поповић 1992: Поповић, Радован. Андрићева пријатељства: Биографија Нобеловца. – Горњи Милановац – Београд: Дечје новине – Просвета. – 309 с.

Селимовић 1975а: Селимовић, Меша. Писци, мишљења и разговори. – Ријека – Београд: Отокар Кершовани – Слобода. – 410 с. [Меша Селимовић. Сабрана дјела, књ. 7]

Селимовић 1975б: Селимовић, Меша. За и против Вука. – Ријека – Београд: Отокар Кершовани – Слобода. – 166 с. [Меша Селимовић. Сабрана дјела, књ. 8]

Скакић 1998: Скакић, Мирко. Књижевни критичар Меша Селимовић (Студија). – Београд: Вук Караџић. – 203 с.

Тошовић 2008: Тошковић, Branko. DER NOBELPREISTRÄGER IVO ANDRIĆ IN GRAZ – NOBELOVAC IVO ANDRIĆ U GRACU. – Graz/Grac – Beograd: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität – Beogradska knjiga. – 634 s.

Тошовић 2009: Тошковић, Branko (ur.). IVO ANDRIĆ: GRAZ – ÖSTERREICH – EUROPA / GRAC – AUSTRIJA – EVROPA. – Graz/Grac – Beograd: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität – Beogradska knjiga. – 286 s.

Тошовић 2010а: Тошковић, Branko (Hg./Ur.). DAS GRAZER OPUS VON IVO ANDRIĆ (1923–1924) / GRAČKI OPUS IVA ANDRIĆA (1923–1924). – Graz/Grac – Beograd: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Beogradska knjiga. – 535 s.

Тошовић 2010б: Тошовић, Бранко. Језичкостилска и књижевноумјетничка структура Андрићевих есеја о Његошу. – У: Његошеви дани 3: Међународни научни скуп, Никшић, 1–3. септембар 2010 / Гл. уредник Татјана Бечановић. – Никшић: Филозофски факултет, Студијски програм за црногорски језик и јужнословенске књижевности, 2010 (у штампани).

Устамујић 2009: Устамујић, Елбиса. Облици приповиједања у роману Меше Селимовића. – Мостар: Универзитет „Џемал Биједић“. – 296 с.

Branko Tošović

IVO ANDRIĆ UND MEŠA SELIMOVIĆ
(ÜBEREINSTIMMUNGEN, ÄHNLICHKEITEN
UND UNTERSCHIEDE)

Zusammenfassung

In diesem Text wurden zwei große südslawische Literaten – Ivo Andrić und Meša Selimović – verglichen und analysiert. Diejenigen Aspekte, die zwischen den beiden Autoren übereinstimmen, werden vom Verfasser dieses Beitrages als Identeme, die Ähnlichkeiten als Simileme und die Unterschiedlichkeiten als Differeme bezeichnet. Diese interpersonelle Wechselbeziehung tritt in zwei Ebenen auf, wobei die erste eine intratextuelle und die zweite eine extratextuelle ist. Im Unterschied zur rein literarisch ausgelegten intratextuellen befasst sich die extratextuelle Ebene mit der Analyse der beiden Schriftsteller jenseits ihrer Texte und widmet sich der Frage des Verhältnisses von Ivo Andrić und Meša Selimović zu Kritik und Politik bzw. konkret zu Kritik und Politik in Bezug auf ihre Person, weiters der Relevanz der nationalen Zugehörigkeit für ihr literarisches Schaffen, die gesellschaftspolitischen Fragen, ihren ideologischen und religiösen Positionen, Ereignissen, die für das literarische Opus der Schriftsteller entscheidend waren u. Ä. Die zweite Ebene bietet eine Antwort auf die Frage, welche textuellen Übereinstimmungen, Ähnlichkeiten und Unterschiede in Bezug auf Genre, Thematik, Fabel, künstlerisches Verfahren, Sprache und Stil vorliegen. In diesem Aufsatz wird nur die erste Ebene betrachtet.